

ruma gelince 1985 yılında terkedilmiştir. 1990'da kısmen tamir edilerek kubbeleri kurşunla kaplanan yapının kullanım hakkını Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden alan Kültür Bakanlığı burada herhangi bir hizmet vermediğinden bina halen boş durmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

VGMA, nr. 214, 747; Halit Dener, *Süleymaniye Umumi Kütüphanesi*, İstanbul 1957, s. 71-72; Danişmend, *Kronoloji*², V, 75; Özege, *Katalog*, I, 256; Günay Kut – Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, Ankara 1984, s. 98-99; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüp Tarihi*, İstanbul 1993, II, 41; R. Tuba Çavdar, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Osmanlı Kütüphanelerinin Gelişimi* (doktora tezi, 1995, İÜ Ed. Fak.), s. 14-15, 108; Behçet Ünsal, "Türk Vakfı İstanbul Kütüphanelerinin Mimari Yöntemi", *VD*, XVIII (1984), s. 101; Halil İnalıcık, "Hüsrev Paşa", *İA*, V/1, s. 615; Ahmet Ağın, "Eyyubsultan Kütübhaneleri", *İst.A*, X, 5460; M. Baha Tanman, "Hüsrev Paşa Külliyesi", *DBİst.A*, IV, 109-110.

ATILLA ÇETİN

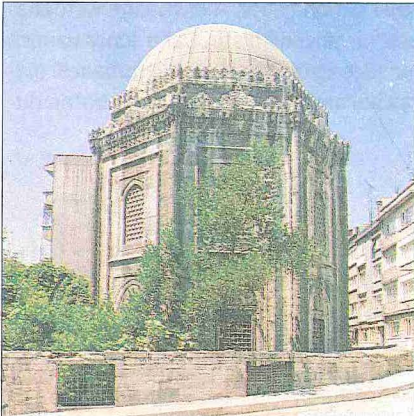
HÜSREV PAŞA TÜRBESİ

İstanbul'da
XVI. yüzyılda yapılmış
Mimar Sinan eseri türbe.

Fatih ilçesinin Yenibahçe vadisine (günümüzde Vatan caddesi) inen yamacında bulunmaktadır. Yakınında yine Mimar Sinan'ın yapısı Bâli Paşa Camii ile su yolları emini Neccar Mehmed Efendi'nin türbesi vardır.

Türbe Diyarbekir, Halep, Şam beylerbeyi olan, Rumeli beylerbeyiliğine kadar yükselerek ikinci vezir mertebesine ulaşan Deli Hüsrev Paşa tarafından yaptırıl-

Hüsrev Paşa Türbesi – Fatih / İstanbul

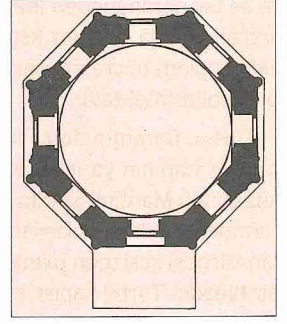

mıştır. Türbenin kapısı üstündeki alınlıkta iki satır halindeki kitâbe bulunmaktadır. Burada "Mezâr-ı Hüsrev Paşa rahmetullâhi aleyh" yazısından sonra, "Hak kıyâmette inâyet eylesin / Mustafâ ona şefâat eylesin // İştenler dediler târîhini / Dâim Allâh ona rahmet eylesin, 952" şeklindeki tarih beyitleri yazılıdır. Genellikle Hüsrev Paşa'nın ölüm tarihi 951 (1544) olarak bilindiğinden kitâbedeki 952 (1545) tarihi şaşırtıcıdır. Hüsrev Paşa Türbesi, eserlerinin adlarını veren çeşitli tezkirelerden açıkça anlaşıldığına göre Mimar Sinan tarafından yapılmıştır.

Hüseyin Ayvansarâyî, Hüsrev Paşa Türbesi yakınında olan Bâli Paşa Camii'nden bahsederken IV. Murad dönemi sadrazamlarından Tokat'ta idam edilen Hüsrev Paşa'nın bu türbeye gömüldüğünü yazmıştır. Sonraları bu esere ilâveler yapan Satı Efendi, bu bilginin doğruluğuna inanarak aynı yere Sadrazam Hüsrev Paşa'nın biyografisini de eklemiştir. Bu sebeple Sadrazam Hüsrev Paşa'nın kesik başının bu türbeye gömülmüş olabileceği düşünülebilir.

Türbenin bulunduğu bölge, XVI. yüzyılda itibarlı bir semt sayılıyordu. Nitekim Mimar Sinan kendi vakfı olan mescidini de burada inşa etmişti. Ayrıca Hüsrev Paşa Türbesi'nin yakınında aynı vezirin yaptırdığı bir de çarşı bulunduğu bilinmektedir. Yine onun vakfı olarak burada bir de sıbyan mektebi vardı. Evliya Çelebi, İstanbul'daki mekteplerden sadece birkaçının adını bildirirken Yenibahçe yakınında olan Hüsrev Pâşâ-yı Atîk Mektebi'nin manzum kitâbesini vermektedir: "İzz ü ikbâl ile Hüsrev Pâşâ / Mektebi yaptı ede Hak bâki / Dedi bir kâmil ol dem târîhini / Dâr-ı tahsil-i kelâm-ı bâki, sene 947". Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'sinin camiler bölümünde Aksaray semti yakınında Hüsrev Paşa-yı Atîk Camii'nin de adını verir. Bu camii gibi sıbyan mektebi ve çarşısı da zamanla bütünüyle yok olmuştur.

Osmanlı dönemi boyunca Haliç kıyılarından başlayıp Marmara'ya doğru ilerleyen büyük yangın felâketleri İstanbul'un bu semtini sardığında Hüsrev Paşa Türbesi ve çarşısı zarar görmüştür. Son olarak 1918 yılındaki bir yangında türbe tekrar alevlerin arasında kalarak mimarisi bir defa daha zedelenmiştir. Uzun yıllar yangın yeri ortasında harap ve bakımsız halde kalan türbe 1950'de bir dereceye kadar tamir edilmiştir. İçinde hiçbir mefruşat ve sanduka kalmayan türbenin etrafını çeviren kesme küfeki taştan pencereli duvar da yakın tarihlerde yenilenmiştir.

Hüsrev Paşa
Türbesi'nin
planı

Türbe içten ve dıştan sekizgen planda küfeki taşından yapılmıştır. Kapının bulunduğu cephe hariç yedi cephesinde altı üstlü, sivri kemerli iki pencere açılmıştır. Köşelerde sütunçe şeklinde pâyeler yapılmış, her cephe silmelerle çerçevelenmiştir. Giriş iç içe birkaç silme ile belirtilmiş, bunun içindeki değişik profilili bir kemerle taçlandırılmıştır. Esas giriş çift renkli taşlardan geçmeli bir yay kemere sahiptir. Üstünde ise kitâbe yer alır. Duvarların en üst kenarında mukarnaslı bir korniş dolaşır. Bunun üstünde her cephe- de tekrarlanan alınlıklar ve taştan yontulma tomurcuklar sıralanmaktadır. Kurşun kaplı kubbe, daha dar çaplı ve dış yüzü kabartma süslemeli mahya hatlı tomurcuklarla bezenmiş sağır bir kasağa oturur. Girişin önünde kubbeli ve iki sütuna dayanan bir revak olması düşünülse de böyle bir mimari elemanın ewelce olduğunu belli edecek hiçbir ize rastlanmamıştır. Ekrem Hakkı Ayverdi, belki sadece duvara saplanmış bir çift praçola dayanan ahşap bir saçağın olabileceğini belirtmektedir.

Dış mimarisi o dönemdeki türbelerde pek görülmemiş bir derecede gösterişli ve zengin surette bezenmiş olan Hüsrev Paşa Türbesi'nin ilk yapıldığında bazı kalıntılarının gösterdiği gibi iç duvarları da herhalde çinilerle kaplıydı. Kubbedeki kalem işi nakışlar ise geçen yüzyılda yapılmıştır. İçeride kubbeye geçiş mukarnaslı bir korniş şeridiyle sağlanmıştır.

Türbenin yanında hangi tarihte yapıldığı kesin olarak bilinmeyen bir de Rifâî tekkesi bulunuyordu. Hazîrede, son şeyhinin basit ahşap türbesinden başka herhalde hepsi aynı yıl bir salgında ölen 1109 (1697-98) tarihli Seyyid Mehmed Efendi ile kızlarına ait kabirler mevcuttu. Bu hazîrede ayrıca XIX. yüzyıla ait birkaç mezar taşı daha tesbit edilmiştir.

Hüsrev Paşa Türbesi Mimar Sinan'ın ilk yıllarına aittir. Onun çok daha ünlü kişiler için yaptığı türbelerin sadeliği görüldüğünde bu yapının gösterişli oluşu hayret

Hüsrev Paşa Türbesi'nin kubbe saçağındaki taş süslemele-
rinden bir detay

uyandırmaktadır. Sinan'ın, ilk önemli eserlerinde Şehzade Camii'nde de olduğu gibi dış süslemeye önem verdiği, fakat daha sonra bundan vazgeçtiği dikkati çeker. Bu türbe, taşlarını kavurup kemiren, zengin süslemesini, ahşap kapı ve pencere kanatlarını tahrip eden yangınlara ve nihayet yıllarca süren ilgisizlik ve bakımsızlığa rağmen Osmanlı dönemi Türk mezar mimarisindeki müstesna yerini muhafaza etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 209, 319, 356-357; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 64; a.e.: *Camilerimiz Ansiklopedisi* (haz. İhsan Erzi), İstanbul 1987, I, 99-100; Halil Ethem [Eldem], *Camilerimiz*, İstanbul 1932, s. 20, rs. 17; Rıfki Melûl Meriç, *Mimar Sinan: Hayatı, Eseri*, Ankara 1965, s. 102, nr. 4; E. Egli, *Sinan Der Baumeister Osmanischer Glanzzeit*, Zürich 1954, s. 50; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 24-64, 78, 324; Yüksel Yoldaş Demircanli, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, İstanbul 1989, s. 249-250, 603; Ali Saim Ülgen, *Mimar Sinan Yapıları*, Ankara 1989; Ekrem Hakkı Ayverdi, "Hüsrev Paşa Türbesi", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, I, İstanbul 1956, s. 31-38; Behçet Ünsal, "İstanbul Türbeleri Üzerinde Stil Araştırması", *VD*, XVI (1982), s. 81-82; İ. Günay Paksoy, "Hüsrev Paşa Türbesi", *DBİst.A*, IV, 110.

SEMAVİ EYİCE

HÜSREV ve ŞİRİN

İran ve Türk edebiyatlarına has
klasik mesnevi konusu.

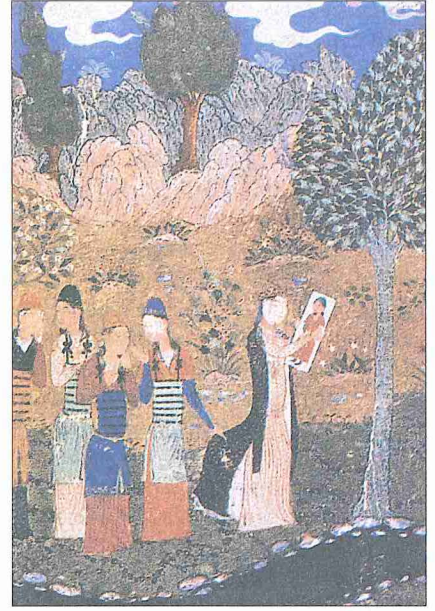
Bir aşk macerasının asırlar boyunca ilgi görmüş ve sevilmiş hikâyesi olan Hüsrev ve Şirin'in aslı Sâsânî Hükümdarı Pervîz'in hayatından alınmış olup Şirin ü Hüsrev, Şirin ve Pervîz, Ferhâd ve Şirin, Ferhâdnâme gibi adlarla da bilinmektedir.

Yaşadığı dönemden itibaren Hüsrev'in şaşaalı saltanatı (590-628), sevgilisi Şirin, atı Şebdîz ile mûsikîşinasları Bârbed, Ni-

kisâ ve hazineleri hakkında çeşitli efsaneler ortaya çıkmıştır. Hüsrev'in çok zengin ve ihtişamlı bir hükümdar olduğunu belirlen tarihi kaynaklarda onun siyasi hayatına geniş yer verildiği halde Şirin'le münasebetine birkaç satırla temas edilir. Mesnevilerde ise Hüsrev'in siyasi hayatı kısaca geçilirken asıl ağırlığı Şirin ile olan aşk macerası teşkil eder. Hüsrev'in tarihî şahsiyetinin çok iyi bilinmesine karşılık Şirin'e ait bilgiler birbirini tutmamaktadır. Onun, hikâyeye aykırı olarak İran büyüklerinden birinin câriyesi diye gösterilmesi yanında (Mîrhând, I, 265-267; Hândmîr, vr. 92^{a-b}) Hüsrev'in câriyesi (Taberî, III, 114) veya Romalı hristiyan bir kız olarak da (Lebeau, XI, 501) söz konusu edildiği görülür. *Şâhnâme* ise Şirin'i Ermen ülkesi melikesi Mihîn Bânû'nun yeğeni olarak tanıtır. Nizâmî-i Gencevî ile Ali Şir Nevâî de onu böyle göstermişlerdir. Hikâyenin diğer kahramanı olan Ferhad'ın tarihî şahsiyeti ise meçhuldür. *Şâhnâme* ve *Ravzatü's-şafâ'da* adı geçmez; Nizâmî'de, Rum diyarında (Bizans) su yolları yapmakla ün salmış usta bir mimar ve mühendis olarak görülür. Şeyhî'nin eserinde Hüsrev'in müşaviri Şâvur'un Çin'den ders arkadaşı olur. Nevâî'de Çin hakkının oğlu olan bir mimar ve ressamdır (mesnevinin bu kahramanları hakkında daha geniş bilgi için bk. *Hüsrev ü Şirin* [haz. Faruk K. Timurtaş], hazırlayanın girişi, s. 18-21).

Hüsrev ve Şirin konusu, edebiyatta ilk defa Firdevsî'nin *Şâhnâme*'sinde siyasi mücadeleler esas olmak üzere yer almışsa da ona asıl şeklini vererek başlı başına klasik bir konu haline gelmesini sağlayan Nizâmî-i Gencevî olmuştur. Onun mesnevi tarzında ölümsüzleştirdiği bu macera kendisinden sonra yüzyıllar boyunca elliden fazla şair tarafından işlenmiştir. Bu eserler, bazı farklı tarafları bulunmakla beraber hep Nizâmî'nin eserinden ilham alınarak yazılmıştır.

Mesnevinin Nizâmî'deki şekliyle esas çerçevesi şöyledir: Çocuğu olmayan İran hükümdarı Hüzmûz'ün Tanrı'ya yakarışları ve adakları sonunda dünyaya gelen oğlu Hüsrev, büyük bir itina ile büyütülüp delikanlılık çağına vardığında bir gece rüyasında gördüğü dedesi Enûşîrevân'dan kendisine Allah tarafından şu dört şeyin ihsan edileceği müjdesini alır: Emsalsiz güzellikte bir sevgili, adı Şebdîz olan hârikulâde bir at, Bârbed adında bir mûsikîşinas ve muhteşem bir taht. Hüsrev gün görmüş, ülkeler dolaşmış, maharetli bir ressam olan nedimi Şâpûr'dan Er-

Şirin'in Hüsrev'in resmine bakmasını tasvir eden bir min-yatür (Londra British Library, Ad. nr. 27261, vr. 116^a)

men melikesi Mihîn Bânû'nun Şirin adında dünyalar güzeli bir yeğeni ve onun da Şebdîz adlı bir atının bulunduğunu öğrenir. Hakkında duydukları ile Şirin'e âşık olan Hüsrev, Şirin'i istemek için Şâpûr'u Ermen diyarına gönderir. Şâpûr, Hüsrev'in resimlerini yaparak Şirin'in görebileceği yerlere asıp onun ilgi ve merakını uyandırır. Daha sonra da rahip kılığı ile ortaya çıkar ve gerçeği anlatır. Şirin de resimlerine bakarak Hüsrev'e âşık olur. Hüsrev'in bir yüzüğü ile beraber resmini Şirin'e veren Şâpûr, Hüsrev'i bulmak üzere onun ülkesi Medâin'e gitmesini söyler. Şirin, erkek kıyafetine girip avlanmak bahanesiyle atı Şebdîz'e binip saraydan ayrılır ve Medâin yolunu tutar. Diğer tarafta, memleketinin kumandanlarından Behrâm-ı Çûbin'in entrikası yüzünden babası ile arası açılan Hüsrev, sadık bendelerine Şirin gelecek olursa onu üçra bir köşkte ağırlamaları için tâlimat verip kıyafetini değiştirerek Ermen ülkesine doğru yola çıkar. Yolda bir göl kenarında konaklar ve gölde yıkanmakta olan Şirin'i görür. Ancak ikisi de değişik kıyafetlere girmiş olduklarından birbirlerini tanımazlar ve aksi istikamette yollarına devam ederlerse de bir süre sonra durumun farkına varırlar. Şirin, Mihîn Bânû'dan izinsiz ayrıldığı için Ermen'e dönemeyeceğini düşünerek Medâin'deki köşkte Hüsrev'in geri dönü-